

**OPAS PÄIHTEITÄ
KÄYTTÄVÄN HENKILÖN
KOHTAAMISEEN
YKSITYISELLÄ
TURVALLISUUSALALLA**

Heikkinen, Heidi &
Mäenpää, Sara

Laurea
Ammattikorkeakoulu
2022

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto

3

Yksityinen turvallisuusala

4

Päihteiden käyttävän henkilön kohtaamisen
erityispiirteet

5

Päihteiden ongelmakäyttö

7

Yleisimmät huumeet ja käytön tunnistaminen

9

Veriteitse tarttuvien tautien huomioiminen
työtehtävissä

13

Vinkit päihteitä käyttävän henkilön kohtaamiseen

14

Lue lisää

16

JOHDANTO

Tämä opas pohjautuu ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä tehtyyn tutkimukseen päihteitä käyttävien henkilöiden ja yksityisen turvallisuusalan toimijoiden kohtaamisesta. Haastattelimme tutkimustamme varten metron toimeksiannossa työskenteleviä järjestyksenvalvoja, sekä asemilla ja niiden läheisyydessä aikaansa viettäviä päihteitä käyttäviä henkilöitä osapuolten kohtaamisista ja kohtaamisten kehittämistä.

Yksityisen turvallisuusalan toimijoilla on yhä suurempi rooli yksityisten ja julkisten tilojen valvonnassa. Alan työntekijät kohtaavat työssään päihteiden käyttäjiä jopa päivittäin, mutta valmistelu näihin kohtaamisiin on alan koulutuksissa vaihtelevaa ja moni oppiikin tavan toimia näissä kohtaamisissa vasta työtä tehdessään. Tästä syystä suhtautumistavat päihteiden käyttäjiin ja sen myötä heidän saamansa kohtelu vaihtelevat hyvin paljon yksityisen turvallisuusalan toimijoiden kesken. Halusimme tämän oppaan avulla parantaa yksityisen turvallisuusalan toimijoiden ja päihteitä käyttävien henkilöiden välistä vuorovaikutusta sekä vähentää päihteitä käyttäviin henkilöihin kohdistuvaa stigmaa kuitenkin unohtamatta turvallisuusalalla erittäin keskeistä työturvallisuuden näkökulmaa. Lisäksi halusimme oppaassa nostaa esiin sellaisia konkreettisia haasteita, joita päihteiden käyttäjän kohtaamiseen liittyy ja, joihin uusien yksityisen turvallisuusalan ammattilaisten on hyvä varautua.

Toivottavasti oppaastamme on sinulle hyötyä!

Sara Mäenpää & Heidi Heikkinen

YKSITYINEN TURVALLISUUSALA

Koska tämä opas on suunnattu yksityisellä turvallisuusalalla työskenteleville henkilöille, emme käsittele oppaassa tarkemmin yksityisen turvallisuusalan toimintaa tai lainsäädäntöä. Halusimme kuitenkin tiivistetysti käydä tässä läpi alaan liittyvät keskeiset käsitteet lähinnä alan ulkopuolisia lukijoita ajatellen.

Yksityisen turvallisuusalan tehtäviin kuuluvat vartioimisliike-, järjestyksenvalvonta-, turvasuojaus- ja turvatarkastustoiminta. Alan tehtäviä säätelee Suomessa 1.1.2017 voimaan astunut laki yksityisistä turvallisuuspalveluista.

Vartijalla tarkoitetaan henkilöä, joka suorittaa vartioimistehtäviä turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa. Vartijan perustehtäviin kuuluu omaisuuden vartioiminen, henkilön koskemattomuuden suojaaminen, vartioimiskohteeseen tai toimeksiantajaan kohdistuneen rikoksen paljastaminen sekä näiden tehtävien valvominen.

Järjestyksenvalvojalla tarkoitetaan henkilöä, joka suorittaa järjestyksenvalvontatehtävää laissa määritellyillä järjestyksenvalvojan toimialueilla toimeksiantosopimukseen perustuen. Järjestyksenvalvontatehtävällä tarkoitetaan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä sekä rikosten ja onnettomuuksien estämistä järjestyksenvalvojan toimialueella.

Jos järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ei muulla tavoin ole tarkoituksenmukaista, alueen, paikan tai kulkuneuvon lähtöpaikan poliisilaitos voi perustellusta syystä asettaa järjestyksenvalvoja poliisin tai rajavartiolaitoksen avuksi. Tätä kutsutaan PRJV-järjestyksenvalvonnaksi. Nämä järjestyksenvalvojat voivat toimia esimerkiksi kauppakeskuksissa, joukkoliikenteessä sekä terveydenhuollon toimipisteissä.

PÄIHTEITÄ KÄYTTÄVÄN HENKILÖN KOHTAAMISEN ERITYISPIIRTEET

Asiakkaan kohtaaminen on inhimillistä vuorovaikutusta, johon kuuluu samanlaisia ilmiöitä kuin ihmisten kohtaamiseen yleensä. Jokaisella on oma erilainen tapansa olla vuorovaikutuksessa ja eniten kohtaamistilanteissa vaikuttaa asenne, jolla toisen ihmisen kohtamme. Päihteitä käyttävän henkilön kohtaamiseen ei ole mitään erityisiä jokaisessa tilanteessa päteviä sääntöjä tai ohjeita, vaan hänet tulisi kohdata kuin kuka tahansa muukin ihminen. Kohtaamistilanteisiin liittyy kuitenkin tiettyjä erityispiirteitä, jotka on hyvä huomioida etukäteen.

Päihteitä käyttävän henkilön kohtaamisessa työntekijän tulee olla kohtaamisissa rauhallinen, johdonmukainen ja kärsivällinen. Työntekijän on hyvä viestiä selkeästi ja yksiselitteisesti sekä jämäkän päättäväisesti. On hyvä pyrkiä säilyttämään oma rauhallisuutensa ja levollisuutensa, sekä olla provosoitumatta vaikka asiakas provosoisi. Riippuvuussairauden ymmärtäminen helpottaa kohtaamisia. Ongelmakäytön taustalla on mitä erilaisempia asioita kuten rankkoja elämäkokemuksia ja sietämättömiä tunnetiloja.

Päihteitä käyttävän henkilön kohtaamiseen liittyviä haasteita on se, että heidät koetaan usein jo valmiiksi hankaliksi ja vaativiksi asiakkaidiksi, joiden kanssa ei haluta juurikaan olla tekemisissä. Kohtaamistilanteita vaikeuttavat usein päihteitä käyttävien henkilöiden käyttämät puolustusmekanismit, joista yksi yleisimmistä on projektio eli pyrkimys ulkoistaa oman käyttäytymisensä syyt muihin. Päihteitä käyttävien henkilöiden kulttuurissa ja elinympäristössä muiden ihmisten hyväksi käyttäminen on yleistä. Heillä ei välttämättä ole juurikaan luottamuksellisia ihmissuhteita, mikä voi näkyä heidän kohtaamisessaan. Kun yhä useampi päihteidenkäyttäjistä on huumeiden, lääkkeiden ja alkoholin sekakäyttäjä on heidän

kohtaamisensa yhä vaativampi tapahtuma. Vuorovaikutus päihtyneen kanssa vaatii työntekijältä jämäkkyyttä, mutta myös herkkyyttä reagoida päihtyneen henkilön nopeastikin vaihtuviin mielialoihin.

Päihteiden ongelmakäyttäjät koetaan hankaliksi asiakkaiksi myös siitä syystä, että heidän käyttäytymisensä voi olla usein aggressiivista tai epäasiallista. Tällaista käytöstä ei ole syytä hyväksyä, mutta on hyvä ymmärtää, että väkivaltaisuuden ja aggressiivisuuden takana voi piillä useita syitä. Ongelmakäyttäjillä on usein samanaikaisesti psykiatrisia sairauksia. Uhkaavan käyttäytymisen taustalla voi olla esimerkiksi persoonallisuushäiriö tai päihteiden käytön aiheuttama harhamaailma. Myös vieroitusoireista johtuvat tunteet voivat kanavoitua aggressiivisuutena tai väkivaltaisuutena, sillä niistä kärsivä asiakas on stressitilassa niin psykkinisesti kuin fyysisestikin.

Useimmiten väkivaltaa viestivä tilanne on sellainen, että työntekijä voi vaikuttaa omalla toiminnallaan, esimerkillään ja neuvottelutaidoillaan tilanteen etenemiseen. Aggressiuhkaa sisältävään tilanteeseen vaikuttaa myös kummankin osapuolen sanallinen ja sanaton viestintä. Toiminnassa tulee pyrkiä tilanteessa mukana olevien henkilöiden rauhoittamiseen ja välttää aggressioherkän osapuolen provosoimista omalla toiminnalla. Omaan kehonkieleen on tärkeää kiinnittää huomiota, koska erityisesti huumeriippuvaiset tulkitsevat kehonkieltä hyvin valppaana. Taito aistia vastapuolta ja ympäröivää ilmapiiriä, on päihderiippuvaisen maailmassa tärkeä selviytymisen keino.

PÄIHITEIDEN ONGELMAKÄYTTÖ

Tässä osiossa käsittelemme päihteiden ongelmakäyttöä sekä päihderiippuvuutta. Päihdeongelman luonteen tunteminen on osa päihteiden käytön tunnistamisen edellytyksiä.

Suomessa yleisimmin käytetty päihde on alkoholi, jota käyttää valtaosa suomalaisista. Alkoholi lamauttaa aivojen toimintaa ja aiheuttaa humalatilaa, joka näkyy käyttäytymisen, toimintakyvyn ja mielialan muutoksina. Humalan lisääntyessä liikkeen koordinaatio, tasapaino sekä muistiinpainamiskyky saattavat heiketä huomattavasti. Lisäksi ajatukset ja puhe alkavat sammaltaa ja kuulon huononemisen vuoksi puhe voi muuttua äänekkäämmäksi. Yli kahden promillen alkoholipitoisuudessa ihmisen tajunta heikentyy ja kivun tunne vähenee.

Alkoholiriippuvuus

on ICD-10-tautiluokituksessa määritelty oireyhtymä, jolle tyypillistä on juomisen pakonomaisuus, vieroitusoireet, toleranssin kasvu ja juomisen jatkuminen haitoista huolimatta

Huumeiksi määritellään sellaiset aineet, jotka aiheuttavat niiden keskushermostovaikutuksesta johtuvia käyttäytymisoireita tai psykologisia muutoksia. Alkoholiin verrattuna huumeiden käyttö on Suomessa melko pienimuotoista, mutta se on yleistynyt 1990-luvulta lähtien. Huumeita ongelmallisesti käyttävien määrä on kasvanut 2010-luvulla. Vuonna 2017 Suomessa arvioitiin olevan noin 31 100–44 300 amfetamiineja ja opioideja käyttävää henkilöä.

Huumeiden käyttö voidaan jakaa kokeilukäytöstä jatkuvaan säännölliseen käyttöön. Yhä useammalla ihmisellä on kokemusta huumeiden käytöstä, mutta käyttö jää usein yhteen kertaan. Kokeilusta seuraava aste on satunnainen käyttö, jolloin huumetta käytetään satunnaisissa tilanteissa silloin, kun sitä on saatavilla. Käytön säännöllistyminen ja usein samanaikaisesti annoskokojen kasvu kuvaavat vaihetta, jossa käyttö muuttuu ajoittain toistuvaksi tai säännölliseksi käytöksi. Huumeiden ongelmakäytöstä on kysymys silloin, kun käyttäjän elämästä tulee huumeainekeskeistä. Elämä kaventuu ja suuri osa ajasta kuluu huumausaineen hankintaan, käyttöön tai huumeista aiheutuneista vieroitusoireista selviämiseen.

Huumausaineen ongelmakäytön ja riippuvuuden välinen raja on liukuva, mutta riippuvuuden syntymistä kuvaavat aineen sietokyvyn kasvu, aineen himo ja vaikeus lopettaa aineen käyttöä. Käytön jatkuessa oireet voimistuvat ja tila johtaa aineen pakonomaiseen päivittäiskäyttöön. Riippuvuuden kroonistuessa aineen aiheuttaman mielihyvähämmäyksen merkitys vähenee ja tilalle tulee välttämättömyys saada ainetta hermoston normaalitoiminnan turvaamiseksi.

YLEISIMMÄT HUUMEET JA KÄYTÖN TUNNISTAMINEN

Tässä osiossa esittelemme tutkimusten mukaan Suomessa yleisimmin väärinkäytetyt päihteet ja niiden vaikutukset. Oppaassa esiteltujen päihteiden lisäksi myös joitain lääkkeitä, kuten bentsodiatsepiineja käytetään päihteenä. Rajasimme ne kuitenkin pois tutkimuksestamme. Koimme erityisen tärkeäksi käydä oppaassa läpi huumausaineiden yliannostuksiin viittaavia merkkejä. Yksityisen turvallisuusalan työ sisältää usein ilmoitusten tekemistä hätäkeskukseen päihtyneen ihmisen avun tarpeesta. Tästä syystä on hyödyllistä, että alan työntekijät osaavat tunnistaa yliannostukseen viittaavia merkkejä ja välittää tarvittavia tietoja eteenpäin poliisi- ja sosiaali- ja terveystoimen viranomaisille tarvittaessa. Monien huumausaineiden yliannostus voi olla hoitamattomana hengenvaarallinen.

Aiemmat mielikuvat päihteitä käyttävistä henkilöistä ovat muuttumassa, ja nykyisin lähes kuka tahansa voi jossain määrin käyttää huumeita ilman, että muut havaitsevat tai tunnistavat käyttöä. Huumeiden käyttäjän tunnistamista vaikeuttaa se, että päihderiippuvuuden ohella kyse voi olla myös somaattisesta sairaudesta, psyykkisestä häiriöstä tai sosiaalisesta ongelmasta. Huumeriippuvuudella ei ole yksiselitteisiä tunnusmerkkejä, jotka sopisivat kaikkiin huumeiden käyttäjiin. Huumeriippuvainen voi olla masentunut, ahdistunut ja pelokas, mutta myös manipulatiivinen, aggressiivinen ja vaativa. Joissain tapauksissa huumeriippuvuus tai huumeen säännöllinen käyttö eivät näy millään tavalla ulospäin. Huumausaineiden käytön tunnistamisen edellytyksiä ovat oikeanlainen kohtaaminen, päihteen käytön tunnistaminen ja päihdeongelman luonteen tunteminen.

Kannabis

on yleisin Suomessa käytetty laiton huumausaine.

Kannabisvalmisteiden vaikutukset: Aiheuttaa mielihyvää, rentouttaa tai piristää, mikä näkyy käytöksessä yleensä puheliaisuutena, hyväntuulisuutena ja euforiana.

Välittömien vaikutusten jälkeen voi ilmetä uneliaisuutena ja ajantajun hämartyksenä ja käyttäjä saattaa muuttua hiljaiseksi ja syrjäänvetäytyväksi.

Mahdolliset ei-toivotut vaikutukset: Ahdistus- ja paniikkitilat, sekavuus ja aistiharhat

Ulkoisesti havaittavat merkit aineen käytöstä: Silmien verestäminen sekä koordinaatiokyvyn ja tasapainon heikkeneminen

Stimulantit (amfetamiinit)

ovat piristäviä ja keskushermostoa aktivoivia aineita ja ne ovat Suomessa yleisimpiä suonensisäisesti käytettyjä huumausaineita. Stimulanteista yleisimmät pääkaupunkiseudulla pistämällä käytetyt huumeet ovat amfetamiini ja metamfetamiini, joiden tarkasteluun keskitymme tässä tarkemmin.

Vaikutukset: Ilmenee käytöksessä liikeaktiivisuutena, liviviritteisyytenä ja puheliaisuutena

Mahdolliset ei-toivotut vaikutukset: Aistiharhat, pelot, paniikkitilat ja muistihäiriöt

Ulkoisesti havaittavat merkit aineen käytöstä: Sydämen tiheälyöntisyys ja hengityksen nopeutuminen, pupillien laajentuminen sekä pistojäljet, isommissa annoksissa hikoilu

Yliannostuksen ja sen aiheuttaman myrkytystilan oireet:

Motorinen levottomuus, kouristukset ja pahoinvointi tai oksentelu

Opioidit

ovat pääasiassa ruoansulatuskanavissa ja keskushermostossa sijaitseviin reseptoreihin vaikuttavia yhdisteitä. Suomessa eniten väärin käytetty opioidi on buprenorfiini.

Vaikutukset: Aiheuttaa aluksi euforiaa ja hidastumista ja myöhemmin motorista kiihtyneisyyttä, apatiaa ja tarkkaavuuden, arvostelukyvyn ja muistin heikentymistä

Mahdolliset ei-toivotut vaikutukset: Pahoinvointi ja oksentelu, suuremmissa annoksissa lihasnykäykset, runsas hikoilu, ihon kutina, sekavuus, ahdistus ja mielialan muutokset

Ulkoisesti havaittavat merkit aineen käytöstä: Pistemäiset mustuaiset ja mahdolliset pistojäljet

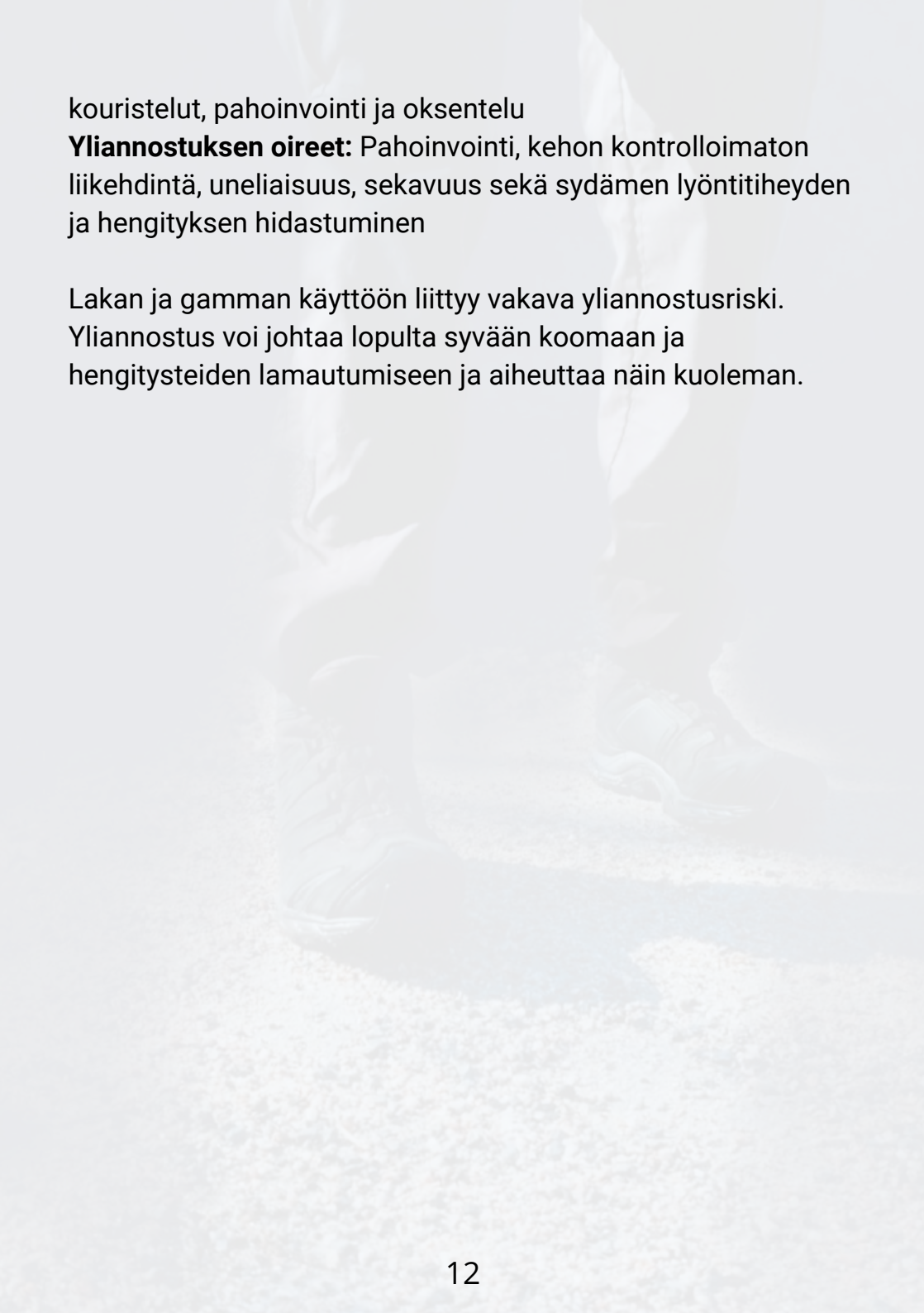
Yliannostuksen oireet: Hengitystiheyden väheneminen, tajunnan tason aleneminen, voimakkaasti supistuneet pupillit ja hikinen ja kalpea iho. Yliannostustila voi olla hengenvaarallinen.

Lakka ja gamma

ovat Suomessakin päihdekäytössä yleistyneitä aineita, joita käytetään niiden keskushermostoa lamaavan vaikutuksen vuoksi. Päihdetarkoitukseen gammaa valmistetaan lakasta.

Vaikutukset: Euforinen ja rentoutunut olo, mielialan kohoaminen ja sosiaalisuuden lisääntyminen

Mahdolliset ei-toivotut vaikutukset: Uneliaisuus,

A person wearing a white lab coat and black shoes is walking on a light-colored carpet. The image is faded and serves as a background for the text.

kouristelut, pahoinvointi ja oksentelu

Yliannostuksen oireet: Pahoinvointi, kehon kontrolloimaton liikehdintä, uneliaisuus, sekavuus sekä sydämen lyöntitiheyden ja hengityksen hidastuminen

Lakan ja gamman käyttöön liittyy vakava yliannostusriski. Yliannostus voi johtaa lopulta syvään koomaan ja hengitysteiden lamautumiseen ja aiheuttaa näin kuoleman.

VERITEITSE TARTTUVIEN TAUTIEN HUOMIOIMINEN TYÖTEHTÄVISSÄ

Päihteitä käyttävien henkilöiden kohtaamiseen liittyviin riskeihin kuuluu myös veren välityksellä tarttuvien tautien tartuntariski, vaikkakin se on suomalaisessa työelämässä vähäinen. Merkittävimpiä veritartunnan vaaraa aiheuttavia mikrobeja ovat hepatiitti B- ja C- sekä HI-virukset.

Suonensisäisiä huumeita käyttävillä on keskimääräistä suurempi riski sairastua tartuntatauteihin. Vuonna 2019 tartuntatautirekisteriin oli ilmoitettu yhteensä 4197 hiv-tartuntaa, joista kymmenessä prosentissa tartuntatapana oli huumeiden pistoskäyttö. Yleisin huumeiden pistoskäytön kautta saatu tauti on C-hepatiitti. Uusia tartuntoja ilmoitettiin 1187 vuonna 2019 ja näistä 43 prosentissa tartuntatavaksi ilmoitettiin huumeiden pistoskäyttö.

Mikrobien on päästävä ihon läpi aiheuttaakseen infektion, mikä edellyttää ihon läpäisevää tartuntaa tai ihottumaista ja haavaista ihoa. Yksityisen turvallisuusalan työssä verialtistuksen mahdollistavia tilanteita voivat olla esimerkiksi neulan tai muun terävän esineen aiheuttama ihon läpäisemä vamma tai ihmisen puremavamma. Parhaiten tartuntariskiltä voi suojautua olemalla tietoinen veriteitse tarttuvien tautien mahdollisuudesta ja opettelemalla turvalliset työtavat. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota suojakäsineiden käyttöön erityisesti toimenpiteen kohteeseen koskiessa tai tuntemattoman ihmisen henkilökohtaista omaisuutta käsitellessä esimerkiksi turvallisuustarkastusta tehdessä.

VINKIT PÄIHTEITÄ KÄYTTÄVÄN HENKILÖN KOHTAAMISEEN

Älä provosoi tai provosoidu

Päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen ei oikeuta huonoa käytöstä, mutta kohtaamisissa voi auttaa ymmärrys siitä, että vastapuolen puheet tai teot eivät ole henkilökohtaisia ja ne voivat olla seurausta päihteiden käytöstä.

Kohtaa päihteitä käyttävä henkilö ihmisenä

Päihteitä käyttävä henkilö ansaitsee tulla kohdatuksi ihmisenä samalla tavalla kuin muutkin asiakkaat. Kohtaamisissa on tärkeää säilyttää asiallinen ja ystävällinen puhetyyli sekä kunnioitus asiakasta kohtaan omista mahdollisista ajatuksista, tunteista tai ennakkoluuloista huolimatta.

Pidä kiinni siitä, mitä sanot

Silloin, kun jostain on aiheellista huomauttaa, vuorovaikutustilanteissa tulee olla jämäkkä ja johdonmukainen. Asiakkaalle voi antaa vaihtoehtoja, mutta sen jälkeen, kun jokin toimintapa tilanteen purkamisen suhteen on valittu, on tärkeää pitää kiinni antamistaan kehotuksista ja käskyistä.

Huomioi kohtaamisiin liittyvät riskit

Kuten aiemmin mainittiin, päihteitä käyttävän henkilön kohtaamiseen liittyy tiettyjä haasteita ja erityispiirteitä, joihin on hyvä varautua. Kohtaamisissa on tärkeää muistaa tietty varovaisuus ja niissä on oltava valmis myös fyysiseen kontaktiin tilanteen vaatiessa.

Päihteitä käyttävien henkilöiden toiveet yksityisen turvallisuusalan työntekijöille

Kun haastattelimme tutkimustamme varten vartijoiden ja järjestyksenvalvojien kanssa tekemisissä olleita päihteitä käyttäviä henkilöitä, nousi myös heidän vastauksissaan hyvin selkeästi esiin toive siitä, että heidät kohdattaisiin ja nähtäisiin ihmisinä siinä missä muutkin. Päihteitä käyttävät henkilöt toivoivat alan työntekijöiltä asiallista käytöstä. Lisäksi peräänkuulutettiin normaalia puhetta käskemisen sijaan. Päihteitä käyttävät henkilöt arvostivat sitä, että yksityisen turvallisuusalan työntekijät tervehtivät ja esimerkiksi kysyvät silloin tällöin "mitä kuuluu", kun tilanne sen sallii. Tilannetaju ja oman toiminnan suhteuttaminen tilanteen ja asiakkaan mukaan on yksityisen turvallisuusalan työtehtävissä hyvin keskeistä. Päihteitä käyttävät henkilöt kokivat tärkeäksi myös selkeämmät rajat sen suhteen, missä he voivat viettää aikaa.

LUE LISÄÄ

Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.). 2018. Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Duodecim. E-kirja.

Holopainen, A. 2005. Huumeriippuvuus. <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/huumeriippuvuus>

Lusa, S. 2002. Huumeet ja turvallinen työpaikka. Helsinki: Työterveyslaitos.

Paasonen, J. & Ellonen, V. 2017. Turvallisuusalan perusoppikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Partanen, A., Holmberg, J., Inkinen, M., Kurki, M. & Salo-Chydenius, S. (toim.). 2015. Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Rönkä, S. & Markkula, J. (toim.). 2020. Huumetilanne Suomessa 2020.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140710/URN_ISBN_978-952-343-576-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sisäasiainministeriö. 2011. Päihtyneiden kiinniottamista, kuljettamista, kohtelua ja hoitoa selvittäneen työryhmän loppuraportti. Sisäasiainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteinen työryhmä. Helsinki: Sisäasiainministeriön julkaisu 5/2011.

Kannen kuva:
Pixabay

